

Наталія СОРОКА

**АВТОРСЬКЕ ПРАВО І СУМІЖНІ ПРАВА
В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ:
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД**

Монографія

Харків
«Право»
2019

Сорока Н. Є.

С65 Авторське право і суміжні права в інформаційному суспільстві: європейський досвід : монографія / Наталія Сорока. – Харків : Право, 2019. – 334 с.

ISBN 978-966-937-557-5

Монографія присвячена дослідженню особливостей правового регулювання авторського права і суміжних прав у Європейському Союзі в особливих умовах інформаційного суспільства, що видається вельми актуальним у контексті увідповіднення національного законодавства у сфері інтелектуальної власності нормам права ЄС у рамках Угоди про асоціацію, а також зважаючи на процес формування Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Монографія є однією з перших спроб системного аналізу практики Суду ЄС у сфері авторського права і суміжних прав. Основу дослідження становлять понад шістдесят рішень Суду ЄС, об'єднаних у тематичні розділи щодо критеріїв охороноздатності, основних видів використання твору, винятків і обмежень з авторського права, концепції справедливої винагороди. Окремий розділ присвячено важливим питанням використання творів в онлайн середовищі та співвідношення авторського права і фундаментальних прав і свобод.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів, працівників органів державної влади, суддів, патентних повірених, адвокатів, фахівців у сфері інтелектуальної власності та широкого кола читачів, котрі цікавляться питаннями авторського права і суміжних прав.

УДК 347.78(4)

© Сорока Н. Є., 2019

ISBN 978-966-937-557-5

© Оформлення. Видавництво «Право», 2019

Перелік умовних скорочень

АСТА	Антиконтрафактна торговельна угода (англ.: the Anti Counterfeiting Trade Agreement)
EUIPO	Офіс інтелектуальної власності Європейського Союзу (англ.: the European Union Intellectual Property Office)
ОНІМ	Офіс ЄС з питань гармонізації внутрішнього ринку (англ.: the Office for Harmonization in the Internal Market)
Бернська конвенція	Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 9 вересня 1886 року (в ред. Паризького акта 24 липня 1971 р.)
ВОІВ	Всесвітня організація інтелектуальної власності
ДЄС	Договір про Європейський Союз
ДзЄС	Договір про заснування Європейської Спільноти
Директива 91/250/ЄЕС	Директива 91/250/ЄЕС від 14 травня 1991 р. про правову охорону комп'ютерних програм
Директива 92/100/ЄЕС	Директива 92/100/ЄЕС від 19 листопада 1992 р. про право на прокат, право на позичку та деякі суміжні права у сфері інтелектуальної власності (кодифікована версія 2006/115/ЄС)
Директива 93/83/ЄЕС	Директива 93/83/ЄЕС від 27 вересня 1993 р. про координацію деяких положень авторського права і суміжних прав та застосування їх до супутникового мовлення та кабельної ретрансляції
Директива 93/98/ЄС	Директива Ради 93/98/ЄЕС від 29 жовтня 1993 р. про гармонізацію строку охорони авторського і деяких суміжних прав
Директива 96/9/ЄС	Директива 96/9/ЄС від 11 березня 1996 р. про правову охорону баз даних
Директива 2000/31/ЄС	Директива 2000/31/ЄС від 8 червня 2000 р. про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема, електронної комерції, на внутрішньому ринку
Директива 2001/29/ЄС	Директива 2001/29/ЄС від 22 травня 2001 р. про гармонізацію певних аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві

Директива 2004/48/ЄС	Директива 2004/48/ЄС від 29 квітня 2004 р. про забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності
ДфЄС ЄКПЛ	Договір про функціонування Європейського Союзу Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод
ЄС	Європейський Союз
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
Римська конвенція	Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення, прийнята в Римі 26 жовтня 1961 р.
СОТ	Світова організація торгівлі
Суд ЄС	Суд Європейського Союзу
Угода ТРІПС	Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності
Хартія ЄС	Хартія основних прав Європейського Союзу

*Присвячується
світлій пам'яті мого батька
Євгена-Григорія Сороки*

==== Передмова

В умовах глобалізованого світу результати інтелектуальної діяльності відіграють визначальну роль в інноваційних стратегіях та є потужним невичерпним ресурсом економічного зростання. Як свідчать дослідження, проведені в жовтні 2016 р. Офісом інтелектуальної власності ЄС у співпраці з Європейським патентним відомством, понад 42% усієї економічної активності в Європейському Союзі (приблизно 5,7 трільйона євро на рік) та 28% зайнятості населення (60 мільйонів робочих місць) забезпечуються секторами з інтенсивним використанням прав інтелектуальної власності¹. Отже, успішні економічні показники перебувають у прямій залежності від ефективності правових механізмів захисту прав інтелектуальної власності.

В епоху інформаційного суспільства і стрімкого розвитку технологій галузі, що базуються на використанні об'єктів авторського права, стали потужним інструментом для економічного, соціального і культурного зростання. Досвід Європейського Союзу, де сформувалася ефективна система захисту прав інтелектуальної власності та запроваджені надійні режими охорони авторського права і суміжних прав, надзвичайно важливий для реформування сфери інтелектуальної власності України.

Питання інтелектуальної власності становлять невід'ємну частину двосторонніх відносин Європейського Союзу та України. Як відомо, 1 вересня 2017 р. набрала чинності Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Найбільша глава 9 розділу IV Угоди встановлює правову базу для наближення законодавства у сфері інтелектуальної власності, яка по суті є правовим інструментом інтеграції економіки України до спільного ринку

¹ Intellectual property rights intensive industries and economic performance in the European Union Industry-Level Analysis Report carried out by EPO and EUIPO – October, 2016. URL: https://euipo.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/observatory/documents/IPContributionStudy/performance_in_the_European_Union/performance_in_the_European_Union_full.pdf.

ЄС. Загалом передбачено впровадження у вітчизняне законодавство 12 директив та 7 регламентів Європейського Парламенту та Ради у сфері інтелектуальної власності. Їх своєчасна і повна імплементація набуває особливого значення в контексті виконання міжнародних зобов'язань України за Угодою про асоціацію.

Крім цього, у рамках судової реформи відбувається процес формування Вищого суду з питань інтелектуальної власності, у зв'язку з чим це дослідження набуває особливої актуальності та практичного значення.

Важливим елементом системи захисту авторського права та суміжних прав у Європейському Союзі є Суд ЄС – найвищий орган, уповноважений тлумачити право ЄС. Правотворча і правозастосовча діяльність Суду ЄС здійснюється у процесі преюдиційного розгляду справ та є результатом його співпраці з національними судовими органами держав-членів. Практика Суду ЄС у сфері авторського права почала невпинно зростати на початку 2000-х рр. із прийняттям директиви 2001/29/ЄС про гармонізацію певних аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві. Суд ЄС зайняв активну позицію у тлумаченні критеріїв охороноздатності та обсягів правової охорони. Крім цього, завдяки практиці Суду ЄС на європейському рівні були сформовані однотипні та чіткі визначення понять виключних прав на відтворення, публічне сповіщення, розповсюдження, справедливої компенсації. Останнім часом практика Суду ЄС спрямовується головним чином на формування єдиного ринку використання творів у цифровому середовищі.

Міжнародні аспекти регулювання сфери авторського права нерідко ставали предметом досліджень вітчизняних авторів. Однак попри актуальність теми та достатньо високий ступінь її розробки в науці міжнародного права, у вітчизняній юридичній науці бракує досліджень практики Суду ЄС та її значення у формуванні європейських стандартів захисту авторського права.

Ця монографія є однією з перших спроб заповнити існуючу прогалину. У рамках обраної теми було детально досліджено близько шістдесяти рішень Суду ЄС з авторського права і суміжних прав. Результати дослідження об'єднано в тематичні розділи щодо основних видів прав на використання твору: відтворення, розповсюдження, публічне сповіщення; винятків і обмежень з авторського права; концепції справедливої винагороди. Останній розділ присвячено важливим питанням використання творів в онлайн середовищі та співвідношення авторського права та фундаментальних прав і свобод.

Зазначені обставини свідчать про актуальність дослідження як з погляду теоретичного, так і практичного.

Авторка заздалегідь щиро вдячна за увагу до монографії, відгуки і зауваги, що будуть неодмінно враховані в подальшій роботі, та заохочує до дискусії з досліджуваних питань.

Розділ 1

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

1.1. Джерела авторського права і суміжних прав у Європейському Союзі

Упродовж понад півстолітню історію існування Європейського Союзу як унікальної, якісно нової форми інтеграції держав, сформувалася власна система джерел права. Унікальність та своєрідність джерел права ЄС полягає насамперед у тому, що право Європейського Союзу склалося внаслідок взаємозв'язку та взаємодії міжнародного і національного права. Джерела права Євросоюзу становлять динамічну систему, яка перебуває в постійному русі, оновлюється кількісно та якісно, забезпечуючи стабільність та ефективність функціонування цього інтеграційного об'єднання. Складна правова природа Європейського Союзу зумовлює гнучкість та різноманітність способів формування правових норм, а також способів їх вираження і фіксації у формі джерел права¹.

Джерела права ЄС беруть свій початок із національних правових систем держав-членів та міжнародного публічного права. З національних правопорядків вони запозичують правові концепції, принципи та юридичні конструкції. Тісний зв'язок з міжнародним правом обумовлений тим, що міжнародні публічні договори є основою функціонування ЄС, вони мають вищу юридичну силу та визначають правовий статус інших джерел права ЄС. Однак, як влучно зауважує І. Яковюк,

¹ Яковюк І. В. Система джерел права Європейського Союзу // Філософія права і загальна теорія права. 2013. №1. С. 212.

на відміну від права традиційної міжнародної організації праву ЄС притаманна відносна вичерпність переліку джерел, їх ієрархічність, внаслідок чого це право є добре організованим, систематизованим і внутрішньо узгодженим¹.

Ми притримуватимемося традиційної класифікації, яка відображає загальноприйнятий в юридичній науці поділ на джерела первинного та вторинного права. З метою максимально повного аналізу всього масиву джерел права Європейського Союзу у сфері авторського права та суміжних прав дослідженням будуть охоплені ще кілька груп джерел, зокрема міжнародні договори, прецедентне право ЄС, спеціальні принципи права, правові звичаї та норми необов'язкового характеру або так звані акти «м'якого права».

Стосовно **актів первинного права**, зазначимо, що установчі договори як правова основа для функціонування всієї структури Євро-союзу посідають найвище ієрархічне місце серед інших джерел права ЄС².

Варто наголосити, що перші установчі документи ЄС не містили положень щодо врегулювання питань інтелектуальної власності. Натомість у ст. 295 ДзЄС, підписаному 21 березня 1957 р., закріплена така норма: *«Цей Договір у жодному разі не порушує норм держав-членів, що регулюють систему права власності»*. Цю загальну норму поширювали і на право інтелектуальної власності, яке мало очевидний територіальний характер і регулювалося внутрішніми законодавствами держав-членів. Цікавою з цього приводу є думка італійського дослідника В. Скордамалья, який вважає, що країни-засновниці свідоми унікали положень, які б наділяли новоутворені інституції повноваженнями у сфері інтелектуальної власності, з одного боку, не вважаючи за доцільне дублювати роботу на той час існуючого у ВОІВ Центру міжнародного співробітництва й паралельно створювати новий центр переговорів, а з іншого – щоб уникнути ризику перероз-

¹ Яковюк І. В. Система джерел права Європейського Союзу// Філософія права і загальна теорія права. 2013. №1. С. 213.

² Смирнова К. В. Джерела права Європейського Союзу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2005. 19 с.

поділу влади між національними адміністративними органами та наднаціональними інституціями¹.

Статтями 28–29 ДзЄС були заборонені кількісні обмеження та еквівалентні дії між державами-членами, які створюють перешкоди для вільного пересування товарів у межах спільного ринку. Однак ст. 30 Договору визначає, що заборона кількісних обмежень між державами-членами *«не виключає заборон чи обмежень на імпорт, експорт і транзит товарів відповідно до принципів... захисту промислової та комерційної власності»*. Цей виняток опосередковано підтверджує наведену думку про те, що держави-засновниці мали намір вивести інтелектуальну власність, зокрема авторське право та суміжні права, поза межі компетенції інституцій Співтовариства².

Такий підхід до регламентації цих специфічних правовідносин на практиці призвів до невідповідності між принципами спільного ринку і правами інтелектуальної власності, що в результаті створило обмеження у вільному русі товарів та свободі конкуренції³. Значну роль у заповненні цієї прогалини відіграв Суд ЄС, який у своїх рішеннях надав визначення «специфічного предмета охорони», «вичерпання прав», про що йтиметься далі.

З другої половини 1980-х рр. починається процес гармонізації національних законодавств держав-членів у галузі авторського права. В установчих договорах Європейського Союзу поступово починають запроваджувати норми, які створюють передумови для зближення законодавств. Так, у 1992 р. у ДзЄС була введена ст. 151 (ст. 167 ДфЄС) про співпрацю держав-членів у сфері культури, а саме: *«Союзові належить сприяти розквітові культур держав-членів, шануючи їхнє національне та регіональне розмаїття»*, та спрямувати свою діяльність на *«заохочування співпраці держав-членів і, в разі потреби, підтримування та доповнювання їхніх дій у сферах... збереження й захисту культурної спадщини європейського значення, ...сприяння*

¹ Право інтелектуальної власності ЄС : навч. посіб. / за ред. В. Скордамалья. Київ : ІМВ КНУ ім. Т. Шевченка, 2004. С. 27.

² Там само. С. 28.

³ Капіца Ю. М., Ступак С. К., Жувака О. В. Авторське право і суміжні права в Європі : монографія. Київ : Логос, 2012. С. 19.